

KAYMI KAN LLAPAN MUNDUCHAW IMANAW KAQ RUNAKUNAPAPIS DIRICHUNKUNA

QALLANAN KAQ

Musyantsikmi kaynaw kanqanta: Imanaw kaq runakunapis runam kayan. Llapantsik iwal kashqaqa iwalrni dirichuntsikkuna kapamantsik. Y tsaynaw kaptinmi trankilu, libri, kawashun dirichuntsikkunawan.

Y dirichukunata mana kasukurninpi mana alli runakunam allaapa ultrahayarqan wakin runakunata. Y tsaynaw ultrahayanqanta musyar llapan munduchaw runakuna llakikur rabiyaqayarqan. Y yapay mana tsaynaw kananpaqmi munantsik kay mundu kaynaw kananta:

Parlayta rnunashqaqa llapan yarpanqantsiknaw parlashwan llapantsik runakuna. Kriyingantsikmannawrni irnarnanpi kriyirnin kashwan llapantsik runakuna. Ni pipis mantsakutsuntsu ni imapitapis faltapukuq kanmantsu. Mana runakuna wanayanapaq shariyta allaapa mana alli awturidakunapaq kuntran, kay paapil willamañtsik y difyindimantsik. Y tsaynaw manana kananpaq willakun llapan runakunata dirichunkunata y liyninkunata y tsaynaw shurnaqa takunantsikpaq.

Kada bis mas shumaqa pasakuychaw llapan nasyunkuna huknin hukninwanpi kayananmi, nir willakun.

Nasyunis Unidas qurikayanqanchaw nasyunkunawan kunstitusyunchaw akwirduta yapay rurayarqan kaynaw runakunapa dirichunkuna kananpaq. Llapan imananaw kaq runapapis dirichunkuna kanman. Kada runaqa runanawmi rispitaadu kanman. Y runa karninmi baluryuq. Ullqupis warmipis dirichunkunachawqa iwalmi kayanman. Kada nasyunchaw adilantu kananpaqmi y kada runa mas shumaqa libri kawarnin pasakunanpaqmi Nasyunis Unidas yanapamantsik.

Nasyunis Unidas qurikayanqan kaq nasyunkunam kumprumi tikuyashqa tsay urganisasyunwan kaynaw ruranapaq. Kada nasyunchawmi llapan runakunata yachatsikuyan runakunapa dirichunkunata rispi tarnin kayanapaq.

Tsay kumprumitikuyanqanta kumpliyananpaqmi kada nasyunchaw kay dirichukunata runakuna iwal kayananpaqmi willakun. Y tsaynaw kaptinmi la asimbiya giniralchaw kanan pruklamayamun Dirichus Humanusta. Kay diklarasyunchawmi llapan munduchaw imanaw kaq runakunapapis dirichunkuna kan. Y maytsay markachawpi llapan runakuna kawayananpaq kay dirichukuna kaykanqanmannaw. Ni pi runapis ni gubyirnupis kay dirichukunata yarpnin imanawpapis runakunata yachatsikuyanman kumpliyananpaq. Y may nasyunchawpi llapan runakuna kay dirichukunata musyayanapaqmi kikin nasyunninchaw y hinantin nasyunkunachawpi tukuyayapa willakuyanman. Y Nasyunis Unidaschaw kaq nasyunkunapis y tsay nasyunkunapa pudirnin kaq nasyunkunachawpi tsaynaw rurayanman.

Artikulu Huk (1)

Mayqan runapis manam pipa isklabun kananpaqtsu yurishqa. Y runa karninmi llapan runakuna iwal kayanman dirichunkunachawpi. Y yarpayta yacharninmi y allita mana allita shunqunkunachaw makurninmi runakuna huknin hukninta rispitanakur kayanman.

Artikulu Ishkay (2)

Kay diklarasyun chaw dirichukunaqa llapan runakunapaqmi kanqa imanaw kaq rasa runakunapaqpi, imanaw kaq kulur runakunapis, warmikunapaqpi, ullqukunapaqpi, imanaw kaq idyumata parlaq runakunapaqpi, ima riligyunyuy kaq runakunapaqpi, ima pulitikaman kriyiq runakunapaqpi, imaman kriyikuq runakunapaqpi, may markayuq runakunapaqpi, waktsa runakunapaqpi, y kapuqyuq runakunapaqpi, y imanaw kaq yurishqa runakunapaqpi.

Llapan runakunapa dirichunkunapis iwalmi kanman awnki nasyunninkunapa gubyirnun kaykaptinpi; u huk nasyunpa pudirninchaw markankuna kaykaptinpi, u imanaw huk nasyunpa mandadunchaw markankuna kaykaptinpi.

Artikulu Kimsa (3)

Kada runapa dirichunmi kan kawayanapaq, y libri purikunanapaq, y mana pipis paykunata ultrahananpaq.

Artikulu Chusku (4)

Manam mayqan runapis pipa isklaabun sirwiqnin kanmantsu. Manam mayqan runatapis isklaabun kananpaq ni imanawpa rantishqan kanmantsu.

Artikulu Pitsqa (5)

Manam ni mayqan runata imayka watatanaw maqashwantsu mana kunsiyinsiyannaq maqarnin rurayanmantsu pitapis.

Artikulu Suqta (6)

Llapan runakunapa dirichunkunam kan may markachawpi liykuna kanqanmannaw hustisyankuna kananpaq.

Artikulu Qanchis (7)

Hustisyankunachawmi llapan runakuna iwal kayanman. Mayqan runa kaptinpi iwalmi liykuna payta tsapanman. Y si huk awturida ninqa mayqan runatapis kaynaw ninqa: - Qampaqqa manam dirichuyki kantsu hustisyachaw. U kaynaw ninqa: - Kay runapaqqa manam hustisya kanqatsu - nishpa. Tsaynaw niptinpi llapan runakunapaqmi iwal dirichunkuna. Y tsaynaw nirninqa kay diklarasyunchaw ninqanta manam kasukuyantsu.

Artikulu Pusaq (8)

May nasyunchawpi kunstitusyun kaq liykunata u mayqan liykunatapis mana kasurnin huk runa abusakunqa runa mahinta. Tsay abusuta chaskiq runaqa dimandakunmanmi alli kaq awturidaman y tsay awturidaqa rispitsinan dimandakuq runapa dirichunta.

Artikulu Isqun (9)

Manam ni pi awturidakuna munayninta rurarninga huk runapa mana rasunpa kulpan kaykaptinpi tsay runata ni pwistuman ni karsilman qaykutsiyanmantsu ni nasyunninpi qarquyanmantsu.

Artikulu Chunka (10)

Llapan runakunapa dirichunkunam kanman dimandadu kayanqanta alli kaq fwischaw llapanpa puntanchaw allitsinanpaq. Y rasunpa huk runa kulpayuq kaptinqa mana alli ruranqanpi liykuna kanqanman kastigun kanman.

Artikulu Chunka Huk (11)

Dimandadu karninqa huk runa inusintillaraq asta hutsanta fwis tarinqanyaq. Y llapan puntanchaw hustisyata fwis ruranqanchawmi tsay runapa dirichun kanman huk musyaq runa payta difindirnin parlakapunanpaq.

Huk runa imatapis ruranqa; y tsaynaw ruranqanta manana rurananpaqqa huk mushuq liy kikinpa nasyunninchaw u llapan patsachaw karninqa. Tsay runaqa ruranqanpi manam hutsasapayuqtsu kanman. Mana allita ruranqanpi ichiklla kastiguchawmi huk runa kanman; tsaynaw ruranqanpi mas atska kastigu kananpaq huk mushuq liy karninqa tsay atska kaq kastigutaqa manam tsay runa chaskinmantsu.

Artikulu Chunka Ishkay (12)

Mana imapis kaykaptinqa runa mahinpa kaway bidanman, ni ayllunman, ni mayqan runa manam hatikanmantsu, ni wahninman abusakurnin yaykunmantsu, ni kartanta pakayllapa liyikunmantsu. Y ullqurkurninqa runakunapa hananchaw runapa washan manam rimanmantsu. Tsaynaw abusupita runakuna tsapashqa kananpaqmi liykuna kanman.

Artikulu Chunka Kimsa (13)

May nasyunchaw kaykarninmi mayqan runapapis dirichun kan maykunachawpi purikuyananaq, y munanqan markakunachaw takuyananaq.

May nasyunpi u kikinpa nasyunninpi yarqusha karninpi mayqan runapapis dirichunmi kan nasyunninman kutikunanpaq.

Artikulu Chunka Chusku (14)

Kikinpa nasyuninchaw qisatash y maqasha chikiqninkunapaq kaptinqa mayqan runapapis dirichunmi kanman huk nasyunman patsakunanpaq mana pipis chikishqa takunanpaq.

Nasyunis Unidas diklarasyunchaw ninqankunata u nasyunninpa liyninkunata mana kasukuq runapa dirichunkuna manam kanmantsu huk nasyunman qishpir aywakunanpaq.

Artikulu Chunka Pitsqa (15)

Llapan runakunapapis dirichun kanmi nasyunpa syudadanun kananpaq.

Mana imapis kaykaptinqa ni pipis huk runata syudadanu kaykaptin: - Manam kay nasyunpa syudadanuntsu kanki - nintsikmantsu. Y manam michaayanmantsu huk nasyunpa syudadanun huk runa kananta.

Artikulu Chunka Suqta (16)

Imalaya runakunapis, mayqan nasyunpi, ima riligyunin kaptinpi, ulqupis, warmipis, llapan runakuna kasakuy idaman chariyaptinqa dirichunkunam kan kasarakurnin ayllunkuna kayapunanaq. Warmipaqpis ullupaqpis iwalmi dirichunkuna kan kasarakuyananaq. Y kasarasha kaykar rakikaskiyaptinpi dirichunkunaqa kaykan siyimpri.

Ishkankuna warmi ullqu munanakurninmi kasarakuyanman. Manan ni pipis mandanmantsu mana munanqanwan kasarananpaqqa.

Mayqan qurikashqa grupupitapis mas impurtantim warmi ullqu wamrankunawan allyu kayan. Tsaynaw

kanapaqmi Dyus Yaya dispunishqa. Y tsaynaw mas impurtanti kaptinmi kada nasyunchaw allyupa favurnin liykunata kriyanman gubyirnukuna, y llapan runakuna rispitanman.

Artikulu Chunka Qanchis (17)

Mayqan runapapis dirichunmi kan imachawpis prupyataryu kananpaq, hapallan u huk susiyu runakunawan.

Mana imapis kaptinqa ni pi runapis prupyidaninpita runa mahinta amalas qarqunmantsu.

Artikulu Chunka Pusaq (18)

Mayqan runapapis dirichunmi kanman imanawpis yarpakunananpaq, kunsiyinsiyan kanqanmannaw rurananpaq y ima riligyunman kriyinanpaq. Y tsay dirichun piritinman riligyun kaykanqanpita huk riligyunman y mayqan kriyinsyanchaw kaykanqanpita huk kriyinsyaman kambiyananpaq, y ima riligyunchaw ima kriyinsyachaw kaykanqanta hapallanpis, wakin runakunawanpis, kallichawpis, u wahi rurinchawpis yachatsikurnin, imanawpapis rurarnin, imanawpa adurarnin, y riligyunpa liyninkunata qatirnin kananpaq.

Artikulu Chunka Isqun (19)

Mayqan runapapis dirichunmi kanman yarpayqanman parlananpaq. Y manam ni pipis tsay yarpayqanta piñapanmantsu. Y ima kriyinsya imanaw kanqanta musyayta munarninmi mayqan runapis istudiyayta pwidinman, y mayqan kriyinsyapaq willakuykunata chaskiyta pwidinman, y kikinpa kriyinsiyantapis yachatsikuyta pwidinman radyupapis piriyudikupapis y tukuytaya muduspapis kikinpa nacyunninchawpis y huklaa nasyunkunachawpis.

Artikulu Ishkay Chunka (20)

Mayqan runakunapapis dirichunmi kanman imapaqpis qurikayananpaq y ima huntakayanqanchaw susiyu kayananpaq. Y tsay qurikayanqanqa kanman manam pipa kuntran sharkuyanapaqtsu.

Manam ni pipis ubligadutsu kanman qurikayanqanchaw susiyu kananpaq.

Artikulu Ishkay Chunka Huk (21)

Mayqan runakunapapis dirichunmi kanman diputadu karninpi nasyunninkunapa gubyirnunchaw awturida kayananpaq. Kikinkunalla u paykuna akarayashqan riprisintanti runakuna yaykuyanman.

Iwalmi llapan runakunapa dirichun kanman ima ubra publikutapis gubyirnu rurayqanta rurayanapaq.

Mayqan nasyunchawpis runakunapa munayninchaw kaykarninmi gubyirnu pudiryuq kananpaq. Y kada bis rasunpa kaq iliksiyun kaptinmi runakuna munayanqanta niyanman gubyirnu rurayanapaq. Y iliksiyunchawqa llapan runakunam butayanman warmipis, uliqupis, y imanaw kaq runakunapis. Y manam ni pipis musyanmantsu mayqanpaq butun kanqanta.

Artikulu Ishkay Chunka Ishkay (22)

Llapan runakuna kay patsachaw kawarnin kayaptinmi dirichun kanman siguuru susyalninkuna kananpaq. Y tsaynaw kananpaqmi mas kapuyquq nacyunkuna yanapayaptin kada nasyun gubyirnu kapuyquq kanqanmannaw rurayanman. Y tsaynaw gubyirnu ruraptinmi llapan rurakuna kada bis mas shumaq pasakuychaw, saluryuq kawayanan, y pwidiyanqanman ima prufisyunyupis kayananman.

Artikulu Ishkay Chunka Kimsa (23)

Llapan runakunapa dirichunmi kanman aruyyuq kayananpaq. Y munayanqan aruyta akrayanman. Y aruyanqanchaw mana rurayta pwidinantaqa ni swiildunta uqrananpaqqa manamruranmantsu. Y kada nasyunchawmi liykuna kanman runakuna mana aruynaq kayananpaq.

Iwal aruychaw kayaptinqa iwalmi hurnalninkuna kanman mayqan runakunapapis.

Mayqan aruq runapapis dirichunmi kanman sigun imachawpis arun kanqanmannaw paqun kananpaq. Y tsay paqunmi paqtanan kikin, warmin, y tsurinkuna alli pasakuychaw kawayananpaq. Y tsay ganayqan mana paqtaptinqa nasyunninpa gubyirnunmi imawanpis ayudanman tsay runata.

Y mayqan aruq runakunapapis dirichunmi kanman sindikatu di aruyta furmayananpaq, u sindikatu kaptin tsayman qurikayananpaq. Y tsay sindikatuqa imapis. kaptin aruchaw runakunata difyindinanpaq.

Artikulu Ishkay Chunka Chusku (24)

Mayqan runapapis dirichuyquqmi kanan aruy uurata kumplriskirqa shuntakunananpaq. Y tsay aruy uuraqa huk hunaq kumplitullam kanman. Y bakasyunninpi sigun tyimpu arunqanmanmi pagaadu kanman.

Artikulu Ishkay Chunka Pitsqa (25)

Mayqan runapapis hurnalninmi paqtan kanman alli pasakuychaw kikin, warmin, y tsurinkuna kawayananpaq. Y hurnal ganayqanmi paqtanman mikuyinkunapaqpis, llatapankunapaqpis, wahinpaqpis, y qishyarnin

hampitsikuyananaqwan y sirbisiyuy publikuta pagananaqwan. Y arun mana kaptinqa u qishyaptinpis, u inbaalidu tikraskiptinqa, u byuda kaptinqa, u awkisyaptinqa, u imanawpapis mana aruyta pwidiptinqa mayqan runapapis dirichunmi kanman siguuru susyalnin mantininanaq.

Wawayuq byuda warmikunapaq y waktsa wamrakunapaq nasyunninchaw gubyirnupa liyninkuna kanman wanayanqanmannaw yanapananaq. Lihitimu wamra kaptin u mana lihitimu wamra kaptinpis llapan wamrakunapapis dirichunkuna iwalmi kanman.

Artikulu Ishkay Chunka Suqta (26)

Mayqan runakunapapis dirichunmi kanman istudyayanaq. Y istudyuqa dimbaldillam kanman asta primaryata ushyanqanyaq. Y llapan wamrakuna primaryata istudyayanaqqa ubligatoryum kanan. Sinuuqa multadum kanman. Ima prufisyunpaq istudyayanaqqa llapan runakunapapis iwalmi dirichun kanman. Y sigundaryachaw u unibirsidachaw istudyuqa mayqan runapaqpis sigun yachaynin kanqanmannawmj kanman.

Y istudyukunaqa kanman runakuna kada bis mas imatapis yachakurnin rurarnin kayanaq, y runa mahinpa dirichunkunata kada bis mas rispitarin kayanaq. Y tsaynaw yachakushqa karninmi mayqan nasyun runakunapa, mayqan rasa runakunapa, mayqan riligyunyuy runakunapa kustumbrinkunata kumprindirnin mana chikinakushpa kuyanukur llapan runakuna pasakuyanman. Y tsaynaw shumaq pasakuychaw kaykarninqa Nasyunis Unidaswan kada nasyunmi yanapanakuyanman llapan munduchaw nasyunkuna huknin hukninwan mana chikinakur trankilu kayanaq.

Papaninkunapa dirichunmi kanman tsurinkunapa istudiyunkunata akrananaq.

Artikulu Ishkay Chunka Qanchis (27)

Mayqan runapapis dirichunmi kanman viladachaw ima tushukuna, musikukuna kaptin tsaychaw kayanaq. Y syintifikukuna imatapis rurayanqakunatam mayqan runakunapis aprubichayanman.

Mayqan runapis diskuta, libruta, imatapis invintakurnin ruraptinqa liykunam kanan tsay ruranganpita pursintahi pagayanaq, y rasunpa pay rurashqa kanqanta llapan runakuna musyarnin rispityanaq.

Artikulu Ishkay Chunka Pusaq (28)

Llapan mundu nasyunkunachawmi kay diklarasyunchaw dirichukuna patsakashqa kanqa llapan runakunapapis kay diklarasyunchaw dirichunkuna ninqannaw kawayanaq.

Artikulu Ishkay Chunka Isqun (29)

Runa mahinkunapa dirichunkunata rispitanapaqqa mayqan runapapis dibirnin kan. Y tsay dibirninkunata kumplirninmi rasunpa alli runa kayta yachakushqa kanman.

Kay diklarasyunchaw dirichukuna ninqannaw kawaykarninmj llapan runakuna ubidisikuyan nasyunninchaw liykuna kanqanta. Y wakin runakunapa dirichunkunata rispitanapaqmi, shumaq pasakur runakuna kawayanaqmi, urdin publikuta wardanapaqmi, y allaapa mana allita runakuna mana rurayanapaqmi tsay liykunata gubyirnu rurashqa.

Kay diklarasyunchaw Nasyunis Unidas nishqa dirichukunapa kuntraqa huklaayapa ni pi runapis manam rurayanmantsu.

Artikulu Kimsa Chunka (30)

Kay diklarasyunchawqa manam ni imapis kantsu mayqan nasyunpis mayqan grupu runakunapis ni mayqan runapis runa mahinkunapa dirichunkunata mana micharnin kayanaq.